

УДК 821.161.2-31.09

**НЕСПОДІВАНІ РАКУРСИ ДОЛІ
(ТВОРЧО-ОСОБИСТЕ ЖИТТЯ РОДИНИ КУЛІШІВ ЗА ТВОРАМИ
В. ПЕТРОВА «РОМАНИ КУЛІША» ТА
І. КОРСАКА «ПЕРСТЕНЬ ГАННИ БАРВІНОК»)**

В. М. Владимірова, канд. філол. наук, доцент
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка,
вул. Роменська 87 м. Суми, 40002, Україна
E-mail: vvladytyrova@yandex.ua

У статті розглядається проблема творчої самореалізації багатогранної особистості, пошук нею можливостей гармонійного існування в духовно-буттєвому світі. Констатується, що постать П. Куліша стала знаковою для письменників різних літературних епох. Використовуючи фактичний матеріал, В. Петров художньо його доповнює, зображує персонажа в контексті історичних подій. Автор дає можливість читачам зрозуміти, як доба романтизму впливає на модель поведінки героя та його взаємовідносини зі світом. Залучення епістолярію допомагає створити різноплановий психологічний портрет П. Куліша, показати суперечності його характеру. На відміну від повісті В. Петрова, у романі сучасного письменника І. Корсака все пропущено крізь призму світовідчуття Олександри Білозерської, що створює унікальну жіночу версію зображених подій. Змальовуючи долю головних героїв, І. Корсак піднімає актуальні для сьогодення екзистенційно-філософські проблеми.

Ключові слова: літературна традиція, творче самовираження, емоційні імпульси, психологічний портрет, епістолярій.

Трансцендентальна свідомість письменника є унікальною, досі не пізнаною в усій своїй повноті. Розмірковуючи про специфіку творчої особистості сучасний дослідник В. Пахаренко слушно зауважує: «Мистецький талант має особливо витончену психіку; йому властиве емоційно-символічне мислення, значно більше, ніж раціонально-понятійне; він різноманітніше й глибше сприймає дійсність, ніж звичайна людина; його уява працює з підвищеною активністю; він наділений винятковою емоційною чутливістю... загострено відчуває гармонію, красу і відповідно – дисгармонію, потворність; володіє інтуїцією» [1, с. 22].

Усе це веде до виняткового способу існування, а також сприяє можливості якнайповнішого самовияву в слові. Тоді й постає письменник перед світом неповторним, з творчо-інтуїтивним баченням та способом мислення, зумовленими особливостями не тільки власного «Я», а й національної культури та національної історії.

Наукова новизна. Свого часу Ф. Ніцше констатував: «Мистецтво нам дано, аби не вмерти від істини» [2, с. 407]. Процес творення – це існування митця в художній реальності, створеній силою свого таланту, і в подальшому високоякісний художній текст має здатність діалогізувати з читачем, оприявнювати себе в пізніших історично-літературних контекстах. Як творча спадщина П. Куліша, так і його багатогранно-мінлива особистість до сьогодні залишаються вповні не дослідженими сучасною літературознавчою наукою, хоча активні спроби робилися ще за життя

© Владимірова В. М., 2017

письменника й часто, відповідно до імперативів часу, його образ поставав штучно сконструйованим.

Унікальне, що актуалізується і в сьогоднішньому прочитанні, художнє бачення постаті письменника ще в 30-х роках минулого століття подав В. Петров. Сучасний письменник І. Корсак вдало продовжив художню кулішезнавчу традицію, й читачі ще раз мають змогу переконатися, що така багатогранно обдарована особистість, цікава для нащадків не лише творчістю, а й своїми смаками, уподобаннями, навіть помилками, які часто виявляються історично зумовленими й повчальними.

Як бачимо, кулішезнавство не припиняється, а постає перед дослідниками та читачами в стадії нового розвитку, реципіюючи елементи таких філософсько-історичних понять, як історична феноменальність та історична фактологічність. Таким чином, потреба повного та об'єктивного усвідомлення духовного феномена П. Куліша залишається на час. Далеким від вичерпності є розуміння ролі в його творчих досягненнях дружини Олександри Білозерської (Ганни Барвінок), яка присвятила усе своє життя служінню таланту П. Куліша, хоча й сама мала неабиякий творчий хист. Усе це й зумовило **актуальність** даного дослідження.

Метою статті є аналіз художньої рецепції постатей П. Куліша, Ганни Барвінок у повісті В. Петрова «Романи Куліша» та романі І. Корсака «Перстень Ганни Барвінок». Для цього необхідно вирішити такі **завдання**:

- з'ясувати особливості використання В. Петровим і І. Корсаком епістолярного матеріалу;
- дослідити специфіку художнього осмислення письменниками різних літературних епох причин внутрішніх драматичних конфліктів П. Куліша, «двоїстість» його натури;
- визначити домінантні ознаки характеротворення.

Методи дослідження: культурно-історичний, біографічний. Зазначені методи дозволять з'ясувати особливості авторського характеротворення та залучення до тканини тексту епістолярного матеріалу.

Об'єктом дослідження стали такі твори, як «Романи Куліша» В. Петрова та «Перстень Ганни Барвінок» І. Корсака, **предметом** – постаті письменників П. Куліша та Ганни Барвінок, їхні екзистенційні моделі поведінки.

Виклад основного матеріалу. П. Куліш ще за життя звертав на себе пильну увагу сучасників, й після смерті його творчий доробок ставав предметом науково-аналітичних праць таких відомих дослідників літератури, як С. Єфремов, Д. Чижевський, Є. Маланюк. Так С. Єфремов у літературознавчо-критичних працях короткою формулою «без синтезу» пробував окреслити суть постійних болісних шукань «гарячого Куліша» й наголошував на відсутності в нього певного світоглядного напрямку [3, с. 10]. У літературознавчо-критичних працях В. Петров неодноразово звертав увагу на те, що доля письменника є типовою для романтика – «несталой», «непевної з природи» людини, яка прагне еволюції, до того, щоб випробувати на власному досвіді протилежне, суперечливе, щоб не лишатися застиглим, нерухомим, мертвим духом. Еволюція внутрішнього Я митця, на думку дослідника, – «еволюція в межах логічного розвитку даної ідеї», а трагедією стала «трагедія романтичної культури, яка осягнення ідеалу та гармонії бачить у пізнанні протилежностей» [1, с. 10]. У тридцятих роках минулого століття у повісті «Романи Куліша» В. Петров цікаво подав художнє бачення епістолярного характеру кохання письменника, яке рано чи пізно набувало ознак ілюзорності та розвивалося, на його переконання, в діапазоні *любовне захоплення – творче натхнення – болісне розчарування*. Твір став авторською спробою художньої реконструкції постаті П. Куліша, перипетій його любовно-романтичних пригод, що значною мірою позначалися на характері творчості та відносинах із Ганною Барвінок – дружиною письменника, яка весь час знаходилася в тіні слави свого знаного чоловіка.

Філософ Д. Чижевський у працях літературознавчо-критичного змісту аналізував провідну ідею духовного поступу Пантелеймона Куліша й розглядав її в контексті

наполегливої праці митця на благо розвитку української духовності, культурно-освітнього зростання народу. Є. Маланюк дещо поглиблює твердження Д. Чижевського у статті «В Кулішеву річницю» й підкреслює в діяльності письменника наскрізну національно-державницьку доктрину. Уся ця справа його життя, на переконання Є. Маланюка, була «діаметрально протилежна духовно вбогому й фактично капітулянтському «народництву» з різними теоріями про «домашній вжиток»... Куліш мав на меті ясніше показати землякам, що то є державність, розкрити зміст цього забутого «українством поняття» [4, с. 120]. У пізніші радянські часи кулішезнавство було штучно перерване.

Останніми десятиліттями відбулося активне залучення спадщини визначного письменника й мислителя в сьогочасний духовний процес України. Сучасні кулішезнавці (М. Бондар, Т. Дзюба, М. Жулинський, Є. Нахлік, О. Федорук та ін.) констатують, що більшість творчого доробку П. Куліша залишається актуальною, пропонуючи зразки й способи постановки тих чи інших художніх, історіософських, історико-літературних проблем, виступає живильним імпульсом нинішнього розвитку знання про духовність України. Актуальними є також вільна від упереджень, об'єктивна оцінка творчості П. Куліша не тільки в літературознавчо-критичній науці, а й зображення його самотнього «Я» в сучасній белетристиці, про свідчить роман І. Корсака.

Відомий кулішезнавець Є. Нахлік на основі багатушої джерельної бази й популярних у сучасній психології теорій проаналізував моделі Кулішевих стосунків із його пасіями у книзі «Подружнє життя і позашлюбні романи Пантелеймона Куліша». У ньому читачі зможуть не тільки простежити сутність мистецької натури, захоплення П. Куліша жінками, болісні розчарування, а й відчуті основні риси епохи, в якій він жив і творив, краще пізнати коло однодумців і опонентів.

Інтерес до цього письменника є закономірним, бо П. Куліш був однією з центральних постатей українського літературного процесу ХІХ століття, і в його літературному надбанні (літературознавчі, історіографічні праці, листи, художня творчість) міститься, подекуди набуваючи ознак системності, велика кількість суджень про українську словесність, про її явища, починаючи з часів дохристиянської Русі й закінчуючи найновішими, сучасними для П. Куліша, літературними фактами. Багатовікове тривання української словесності поставало перед митцем у плані як аналітичному, так і узагальнюючому. Його закономірності були для П. Куліша основою тих принципів, які він намагався визначити для подальшого самотнього розвитку української літератури.

Історико-літературна й літературознавчо-критична діяльність П. Куліша виступала елементом ширшої культурницької, націотворчої системи, а також перебувала у тісному співвідношенні з його власною художньою творчістю, ставала практичним утіленням ряду його естетичних засад.

Дослідники й сьогодні одноставно наголошують на рідкісному синкретизмі світогляду митця, що впродовж усього тривалого життя зазнавав певних еволюцій. Він вплинув не тільки на конкретне бачення ним проблем літератури, а й на створенні власної концепції українського літературного, науково-культурного та історичного розвитку. «Куліш належить до того типу письменників, у яких розбіжність між системою ідейно-естетичних засад та власною художньою практикою загалом невелика. Не раз він сам розглядав власну творчість як один із прикладів реалізації своєї естетичної програми, до якої намагався залучити й українських письменників-сучасників» [5, с. 58]. Із біографії П. Куліша відомо, що в епоху українського романтизму його захоплювали ідеї Гердера, а з кінця 60-х років починається його знайомство з позитивізмом, що здобув широкого поширення в Україні та Росії. Увагу письменника до них привернув його приятель, природознавець, співперекладач Біблії на українську мову Іван Пулюй. Із кола позитивістських уявлень П. Куліш засвоїв переважно ті, що були суголосні передусім просвітительським уявленням, поєднував позитивістські ідеї з релігійними.

На схилі літ П. Куліш залишив державну службу й разом із дружиною оселився на хуторі Мотронівка на Борзенщині, де й пройшли найплідніше роки його творчого життя. Як зауважує Є. Нахлік, «увесь життєвий шлях Куліша – то подвижницька діяльність в ім'я духовного поступу українського народу, невтомний пошук правди-істини, розбудова національної культури на терені красного письменства і літературної критики, фольклористики й етнографії, історії та історіософії, публіцистики і педагогіки, мовознавства і релігії, журналістики та видавничої справи» [6, с. 10].

На початку 20-х років ХХ століття, в часи напружених суспільно-психологічних обставин, спричинених революційними катаклізмами, серед української інтелігенції намітився неабиякий інтерес до таких знакових постатей минулого, як Г. Сковорода та П. Куліш. Особистість і художня спадщина митців актуалізувалися насамперед через необхідність пошуку справжніх духовних цінностей, що активно нівелювалися більшовицькою пропагандою, нав'язування ідей російської пролетарської культури, культивування антиєвропеїзму. У розпал літературної дискусії, як відомо, М. Хвильовий характеризував П. Куліша як письменника-європейця, філософія національної ідеї якого органічно вписувалася в концепцію національного розвитку та європейських художньо-естетичних орієнтирів молоді української літератури. Сподвижницька праця, цілеспрямований пошук істини, індивідуалізм, нехтування прагненнями гамірного натовпу робили його постать знаковою. Наукові дослідження, статті, есе з'являються з-під пера Д. Чижевського, С. Єфремова, В. Щурата, О. Дорошевича та ін. Спробу наукової систематизації архівного матеріалу про письменника спробували зробити П. Пилипович і М. Зеров.

У цей період постать П. Куліша стає предметом пильної уваги також і В. Петрова, а тому одна за одною з'являються його статті літературознавчо-критичного характеру, присвячених письменникові-романтику.

Тож повість «Романи Куліша» стала результатом довготривалих наукових зацікавлень особистістю та доробком митця й вперше побачила світ у 1930 році. Твір своєрідно обрамлюють такі організаційні елементи тексту, як «Вступні уваги» та «Додатки», що відіграють важливе значення для усвідомлення способів творчої реалізації автора. Промовистими композиційними елементами повісті виступають назви п'яти розділів («Літо року 1856», «Леся Милорадовичівна», «Марко Вовчок», «Параска Глібова», «Ганна Рентель») [7]. У першому розділі подана стисла інформація про взаємини головного героя з дружиною О. Білозерською.

У структурі художнього тексту П. Куліш постає різноплановим, а не тільки піднесеним героєм-коханцем і сприймається у системі координат *любовні захоплення – літературна творчість – родинно-побутове життя*. В. Петров перетворює документально-біографічні відомості на сюжетний чи фабульний матеріал. Так В. Петрову вдалося створити психологічний портрет письменника, вміло поєднавши документи різного зразка: автобіографію, лист, протокол, спогади сучасників, нотатки, елементи критичної розвідки, тощо. Опора на документальний матеріал і прийом авторського домислу дала можливість створити образ романтика-інтелігента ХІХ століття з регламентацією власної внутрішньої свободи, який постійно випробовував себе на міцність, демонстрував змагання в численних любовних історіях розуму і серця, зрештою, – власну модель поведінки й ставлення до світу. Любовні «межові ситуації» для романтичної натури уможливили не тільки відчутти неповторну індивідуальність, а й приреченість на самотність у межах соціуму. Уривки з епістолярію, перемежовані зі стислими авторськими коментарями, допомагають відтворити душевний стан героя, побудні чинники його поведінки з жінками та генерують особливу психоенергетику твору. На колізіях його особистого життя найбільше позначилися любовні романи з жінками, що мали сенс творчого натхнення, самоствердження. Однак у коло детальних авторських досліджень не потрапляє постать Ганни Барвінок. В. Агеева зауважує, що повість-есе В. Петрова – це «вільне авторське коментування листів героїв. П. Куліш у В. Петрова постає як

герой чотирьох романів протягом шести років – з Лесею Милорадовичівною, Марком Вовчком, Параскою Глібовою, Ганною Рентель. Кожна із цих пригод – тонко характеризується автором за допомогою епістолярного цитування, коротких пояснень і влучних визначень. Одночасно автор виконує дві протилежні дії, висвітлюючи свого героя, – засуджує і виправдовує...» [8].

В. Петров наголошує на таких рисах характеру П. Куліша, як постійний пошук спорідненої душі, надмірна чуттєвість у взаємовідносинах із вишуканими жінками, що насамперед стимулювало *натхнення, давало свіжі враження та емоційні імпульси*.

Помітним компонентом у епістолярних романах письменника ставав дидактизм. Юрій Шерех з цього приводу відзначає: «... безнастанна поза повчання» – це одна з найістотніших рис усього Кулішевого листування. Навіть у інтимних листах аж надто часто Куліш проектує особисте на національне, він не просто пише до людини, він її, перед її, сказати б, очима, розтинає анатомічним скальпелем, як лікар, вказує, що робити, а чого не робити. Він пропонує, він застерігає, він кличе, радить, наказує, вимагає, втручається, картає, загрожує. Як ветхозавітний пророк, він один знає правду, путь спасіння й майбутнє» [9, с. 28].

Вдаючись до вільного авторського використання уривків з епістолярію, автор уміло вміщує деякі стислі коментарі, пояснення, які це значною мірою підтверджують. Не можна не погодитися з думкою дослідниці В. Агеевої, що «Петров створив психологічний портрет химерного письменника, в якого розум завжди стояв «на сторожі почуття», поза й маска часто заступали щире ставлення. Куліш кохав за канонами романтизму – любив «далеку», уникав зближення, а тому всі його захоплення були «несповненими» і «незавершеними». Для нього листування і кохання часто були синонімами, подвоювати, потроювати кохання означало подвоювати, потроювати листування. Дискурс доби визначав стиль його любовної кореспонденції з енною кількістю адресаток» [8].

У стосунках із Манею де Бальмен домінувала педагогічна еротика, просвітительство й моралізаторство; Олександрю Милорадовичівну, яка зачарувала П. Куліша співом народних пісень, він сприймав як романтичне втілення духу пісні й духу нації; «неплатонічний» роман із «мовчущим божеством» Марком Вовчком перетворився на суперництво двох сильних творчих особистостей; окрім того, були ще любовні багатокутники з подружжям Глібових (Куліш тут відзначився цинічним знущанням із чоловіка-рогоносця), Ганною Рентель [8].

Сучасний письменник І. Корсак у романі «Перстень Ганни Барвінок» прагне донести до читачів насамперед взаємозв'язок митця і часу, значимість для сьогодення духовного досвіду минулих поколінь, акцентує увагу не тільки на любовних перипетіях письменника, а й розкриває історичний резонанс прожитого життя родини Кулішів. Умови духовно-буттєвої екзистенції героїв передані автором насамперед крізь призму їхніх думок, почуттів і внутрішніх монологів. Однак, художня версія зображеного пропущена крізь світобачення Ганни Барвінок, її чуйну жіночу душу. Емоційна тональність жіночого люблячого серця, жертвне служіння справі свого талановитого чоловіка, захоплення його особистістю й навіть обожнювання постійно відчутні в інтерпретації багатьох зображених подій, тоді як у творі В. Петрова лише на «задньому плані постійно бовваніла постать нещасної дружини Ганни Барвінок, яка через сімейні чвари мала проблеми із психічним здоров'ям» [8].

У романі «Перстень Ганни Барвінок» тема митця, його жертвового служіння розбудові національно-духовної свідомості українців є однією з головних, духовно-буттєвий простір Кулішів зображений різнопланово, часто у складних зіткненнях із побутовими реаліями, що не сприяли творчості, непростими взаємостосунками двох непересічних особистостей з прагматичним світом, несприятливим суспільно-політичними обставинами, безжальною російською цензурою.

Із перших сторінок твору читач стає свідком глибоких любовних почуттів

Олександри Білозерської до студента Пантелеймона Куліша, який заприятелював з її братом і на канікулах приїхав у Мотронівку. Молодого Пантелеймона вирізняли серед однолітків не тільки велика працелюбність, а й гострий розум, непересічні творчі здібності, честолюбство. Ще студентом він звик цінувати кожну хвилину, «не любив досвітком вилежуватися та маніжитися в ліжку, а схоплювався відразу, мов пружиною вистріляний: так багато справ нагальних чекають. Молодість та ще сила невитрачена сповнювали його, як виповнюють тугі соки визрілий плід перед Спасом...» [10, с. 10]. Автор показав наполегливий пошук головного героя ще з юнацьких літ високих духовно-ціннісних орієнтирів, усвідомлення того, що національна культура, зокрема художня література, є невід'ємною складовою становлення нації. Відстоюючи думку про етнозахисну функцію культури, він невпинно починає працювати на терені красного письменства, фольклористики, етнографії, літературної критики, публіцистики та видавничої справи у той час, коли російська імперія «жорновим каменем придумала українське слово: вже й навіть у писаних російською мовою повістях цензорський олівець викреслював окремі українські слова, натомість російські вписував» [10, с. 113].

I. Корсак піднімає проблему неповторності внутрішнього світу творчої особистості, епікурейського розуміння краси, перебування в напруженому екзистенційному пошукові, не завжди зрозумілому для близького оточення. «Серед велелюддя Пантелеймон Олександрович частенько почувався наче заблуканий мандрівник у дрімучому лісі, де так складно продиратися чагарями – аж лице рвали гострі патики, та з одержі лишалось хіба шкумаття. Інколи ж був отим левом серед отари овечої, чия сила востократ перевищила міць вівці найдоладнішої» [10, с. 91].

Тонка натура митця слова здатна бачити красу там, де іншим не під силу, черпати з неї матеріал для власного мистецтва, знаходити в коханні нові творчі імпульси. Як відомо, з середини 50-х років дружина Олександра стала здаватися письменнику надто буденною, нецікавою у спілкуванні, й через це виникали постійні намагання її амбітного чоловіка, схильного до егоцентризму, знайти гармонійні взаємовідносини з іншими жінками. Численні романи, що протікали переважно в епістолярній формі, завдавали їй нестерпного душевного болю, руйнували слабке здоров'я. «Олександра Михайлівна розуміла, що допікають її жіночі ревності, як гадала, природні і неосудні, але й окрім них, десь із душі піднімалася й наростала образа, пекуча й нестримна» [19, с.54]. Автор переконливо змальовує моменти душевних страждань Ганни Барвінок, її благородство й самопожертву в ім'я свого талановитого чоловіка, збереження сімейних стосунків бо, на її глибоке переконання «... визволителі нації не кожного будня приходять... й треба мати лев'яче серце і таку ж витримку, аби слідувати обраній місії» [10, с. 95].

Попри всі труднощі сімейного життя ця жінка стала помічницею в реалізації усіх творчих справ чоловіка, мала переконання, що «обоє обрали собі письменницьку стежу: рідко доля встеляє її квітками, зате на колючки не поскуписься... Однак Олександра Михайлівна незмінно підтримувала Пантелеймона Олександровича в його зусиллях – коли успішних, коли і марних...» [10, с. 86].

Ганна Барвінок зображена у творі не тільки вірною дружиною, однодумцем, а й доброю господинею, «... кожну копійку, що вдасться загарувати, пускає вона на чоловікові твори» [10, с. 51]. Вона «здатна віддати життя людині, до якої коханням скарала доля, простивши більші чи менші чоловікові прогріхи; і не буде в тому гріха коли свої роки, як у банк, вкладе вона в його життя, не вимагаючи при тому за вклад процента, не дорікнучи за вчинок до судного дня, не виглядаючи й на макове зерня дяки» [10, с. 75]. Зображені у творі життєві ситуації подано через душевну безпосередність героїні, її жіночу експресивність, що додає художньої проникливості та значною мірою підсилює психоаналітичне начало зображуваного.

Упродовж усього твору I. Корсак поєднує архівні матеріали й тактовну художню версію зображуваного, реальні факти не розчиняються в авторській фантазії, а стають об'єктом більш широкого читачького осмислення. Сюжет вибудований на засадах

історичної достовірності, а тому у багатьох розділах книги можна зустріти реальні події тогочасного культурно-мистецького життя, історичні постаті. Письменник зосереджує увагу на траєкторії мислення П. Куліша, його душевних і психологічних зіткненнях, мінливості симпатій-антипатій. Це дає, на наш погляд, можливість уникнути одновимірності в зображенні героя, багатогранніше розкрити колізію взаємостосунків із творчим середовищем і небайдужими йому жінками.

П. Куліш – натура запальна, інвективна, складні психологічні перипетії героя зображені автором у багатьох епізодах роману у стосунках навіть із найближчим оточенням, але Олександра Михайлівна завжди була поруч і самовіддано долала всі життєві труднощі, прагнула бути помічницею в творчих починаннях чоловіка. Серед життєвого роздоріжжя їй бачилося «...тільки два шляхи: або самій той письменницький хліб пекти, спершу посіявши, зжавши, обмолотивши і поплетлювавши врешті, чи на другій дорозі дружині своєму стати у поміч, бо він більше до того готовий, вже зараз є тим вправним ратаєм і женцем разом...» [10, с. 54].

Артикуючи настрої Ганни Барвінок, сучасний письменник зображує ряд епізодів, де головна героїня пробує перетерпіти неухвагу чоловіка, шукає виправдання його вчинкам, хоче довести оточуючим і собі, що є для нього найбільш потрібною й по-справжньому спорідненою душею. Аналізуючи прожиті роки з П. Кулішем, вона констатує: «... я в тебе вклала все своє життя – від дівочих рожевих літ до літ сивих та зморщених, аби став ти, чим є: тим, що твори твої не зів'януть, не зблякнуть і через століття...» [10, с. 128]. Усупереч обставинам немилосердної долі ця жінка відчувала відповідальність за долю та здоров'я свого знаного чоловіка, й курйозно, але на схилі літ, опинившись в ізоляції від культурно-мистецького середовища, П. Куліш нарешті зрозумів, що вимріяний ним жіночий ідеал усі ці роки був поруч.

Документальна лінія у творі і художня версія подій органічно взаємодоповнюються й надають тексту глибшого змісту. Автор звертає увагу читачів на духовне подвижництво родини Кулішів, жертвне служіння справі розбудови національної культури, «в ті присмеркові роки, по валуєвських та емських указах, коли слово цієї землі, яке не встигли втоптати раніше, тепер нагло приморозки заборон добивали...» [10, с. 107], покладанні надії на те, що далеким нащадкам стануть у нагоді результати їхньої самовідданої праці. Згадуючи на схилі літ легенду про царя Соломона, Олександра Михайлівна переконується, що «немарним був її труд з чоловіком і їхні страждання, арешт дружини її і в'язниця, заслання і заборона на многі літа писати, під вигаданими іменами твори свої писати, переживати конфіскації вже з боєм написаного та видрукуваного... перетерпіти хулу ворогів та друзів з ними разом... Ніхто із суцільних на землі не відгадає своєї долі» [10, с. 220].

У концепції головних героїв домінує використання таких літературних прийомів, як портретування, внутрішні монологи, роздуми. Аналізуючи прожиті з П. Кулішем роки, Ганна Барвінок смиренно ставиться до власної долі, не піддає найменшому сумніву невідступно властиве їй чоловіку почуття правоти. На схилі літ Куліші оселяються на хуторі Мотронівка «на відлюддя цілковите, де тільки птаство розмаїте теревені денні й ночні править», туди «на подив сусідів пошта приносила оберемками книги» [10, с. 157]. В останні роки земного життя письменник відчайдушно хоче встигнути перекласти Святе Письмо рідною мовою, частину гонорарів віддає на видання української періодики. Пожежа в садибі руйнує багато його планів і підриває здоров'я. По смерті чоловіка Ганна Барвінок доклала всіх зусиль, щоб увічнити дороге для неї ім'я, стала найбільшим популяризатором творчості П. Куліша.

Отже, роман І. Корсака «Перстень Ганни Барвінок» став ще однією вагомою спробою художнього осмислення багатогранного внутрішнього світу мистецької родини Кулішів, її ролі у розбудові національного культурного простору.

Висновки. Руйнувати міфи та стереотипи – означає встановлювати істину, без якої не можливий і тільки справжній рух вперед, і об'єктивне осмислення минулого.

Установлення фактографії стосунків автора з близьким оточенням дають додаткові можливості інтерпретації як художнього тексту, так і проникнення в психологічний характер художньої творчості. Усе це сприяє відходу сучасного читача від давно запропонованих ідейних схем і стереотипів.

Талановите використання епістолярію, вдале включення в тканину художнього тексту надає йому естетичного значення, робить твір більш цікавим і наповненим. Крім цього, дає можливість створення широкого діапазону зображуваних подій, достовірне зображення реальних постатей, які позначилися не тільки присутністю в долі героя, а й відіграли в ній помітну роль.

У текстовому просторі повісті В. Петрова чимало місця відведено не тільки епістолярним матеріалам, а й вимислу. Реконструюючи життя письменника, автор інтегрує події на основі власних світоглядних позицій. Із твору В. Петрова герой постає людиною титанічної духовної енергії, яку він спрямовує у сфері творчої, громадської, наукової роботи. Численні любовні захоплення, драматичні колізії особистого життя, «двоїстість» натури є насамперед результатом романтичного типу особистості. Замість реальних зустрічей і флірту він надавав перевагу листуванню, в якому виступав не скільки як герой-коханець, а більше як духовний наставник, народний просвітител, письменник.

І. Корсак у своєму творі переносить акцент на контрверсійне духовне життя родини Кулішів, зображує головного героя нестандартною, амбітною, талановитою творчою особистістю зі своїми нетиповими рисами вдачі. Доба романтизму, особисті якості П. Куліша значною мірою сформували модель поведінки, сприяли появі образу, який він проніс через усе життя, суть якого полягала у месіаністичній ролі власних творчих звершень. Тому й листи до жінок часто наповнені високим громадянським пафосом, а саме кохання не могло бути для нього важливішим від творчості.

Багатогранна й невтомна діяльність Пантелеймона Куліша, що тривала більш ніж п'ятдесят років, була безпосередньо пов'язана з боротьбою нації за свою культурну самобутність і активно впливала на формування національної самосвідомості українців. Значна частина його творчої спадщини залишається актуальною й сьогодні, і, будучи суголосною сьогоденню, перебуває в центрі творчих суперечок, без яких немає руху вперед.

Твори В. Петрова та І. Корсака, спонукають сучасну читацьку аудиторію до роздумів про людську екзистенцію, необхідність невпинної праці на благо майбутніх поколінь, бо набуток духовних титанів безслідно не зникає, а з часом тільки вияскраплюються своїм глибоким змістом і значимістю для нащадків.

НЕОЖИДАННЫЕ РАКУРСЫ СУДЬБЫ

(ТВОРЧЕСКО – ЛИЧНАЯ ЖИЗНЬ СЕМЬИ КУЛИШЕЙ ПО ПРОИЗВЕДЕНИЯМ

В. ПЕТРОВА «РОМАНЫ КУЛИША» И И. КОРСАКА «ПЕРСТЕНЬ ГАННЫ БАРВИНОК»)

В. Н. Владимирова, канд. филол. наук, доцент

Сумской государственной педагогической университет имени А. С. Макаренко,

ул. Роменская 87, г. Сумы, 40002, Украина

E-mail: vvladytyrova@yandex.ua

В статье рассматривается проблема творческой самореализации многогранной личности, поиск ею возможностей гармоничного существования в духовно-бытийном мире на примере художественных текстов В. Петрова и И. Корсака. Констатируется, что фигура П. Кулиша стала знаковой для писателей разных литературных эпох. Используя фактический материал, В. Петров художественно его дополняет, изображает персонажа в контексте исторических событий. Автор даёт возможность читателям понять, как эпоха романтизма влияет на модель поведения героя и его взаимоотношения с миром. Привлечение эпистолярия помогает создать разноплановый психологический портрет П. Кулиша, показать противоречивость его характера. В отличие от повести В. Петрова, в романе современного писателя И. Корсака всё пропущено сквозь призму мировосприятия Александры Белозёрской, что создаёт уникальную женскую версию изображаемых событий. Рассказывая о судьбе главных героев, И. Корсак поднимает актуальные для современности экзистенциально-философские проблемы.

***Ключевые слова:** литературная традиция, творческое самовыражение, эмоциональные импульсы, психологический портрет, эпистолярій.*

**UNEXPECTED TURNS OF DESTINY
(PERSONAL AND CREATIVE LIFE OF THE KULISH FAMILY ACCORDING TO THE WORKS OF
V. PETROV "KULISH'S LOVE STORIES" AND I. KORSAK "HANNA BARVINOK'S RING")**

*V. M. Vladymyrova, PhD in Philology, associate professor
Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko,
87, Romenska St., Sumy, 40002, Ukraine
E-mail: vladymyrova@yandex.ua*

The article dwells on the problem of a multi-faceted personality self-realization, the search of opportunities for its harmonious existence in the spiritual and domestic life according to the works of V. Petrov and I. Korsak. It is stated that the personality of P. Kulish has become significant for the writers of different literary epochs. V. Petrov doesn't only use the actual material for writing his novel, but also artistically complements it depicting the protagonist in the context of historic events. The author gives the reader an opportunity to understand that the epoch of Romanticism influences the protagonist's behavioral model and his interaction with the world. The involved epistolary body helps to create P. Kulish's versatile psychological portrait to show the contradiction of his character. With the difference of V. Petrov's novella, in the modern writer I. Korsak's novel everything is viewed through Alexandra Bilozerska's world perception, which creates a unique female version of the depicted events. Describing the main character's destiny, I. Korsak outlines very important existential and philosophical problems typical of today's life.

Key words: literary tradition, creative self-expression, emotional impulses, psychological portrait, epistolary.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пахаренко В. Незбагнений апостол / В. Пахаренко. – Черкаси : Брама-ІСУЕП, 1999. – 296 с.
2. Ницше Ф. Сочинения : в 2 т. / Ф. Ницше. – М. : Мысль, 1990. – Т. 2. – 829 с.
3. Єфремов С. Літературно-критичні статті / С. Єфремов. – К. : Дніпро, 1993. – 351 с.
4. Маланюк Є. В Кулішеву річницю / Є. Маланюк // Земна Мадонна. – Братислава, 1991. – 448 с.
5. Владимірова В. Етнографічна та історична істини (два типи дискурсу Пантелеймона Куліша) / В. Владимірова // Слово і Час. – 1998. – № 11. – С. 58–61.
6. Нахлік Є. Пантелеймон Куліш / Є. Нахлік // Куліш П. Твори : в 2 т. – 2-ге вид. – К. : Наукова думка, 1998. – Т. 1. – С. 5–36.
7. Петров В. Романи Куліша / В. Петров // Вітчизна. – 1991. – № 4 – 6.
8. Агеєва В. Дзеркала й задзеркала Віктора Домонтовича [Електронний ресурс] / В. Агеєва. – Режим доступу : <http://coollib.com/b/228663/read#t1> (18.01.2017).
9. Шерех Ю. Кулішеві листи і Куліш у листах / Ю. Шерех // Третя сторожа. – Балтимор-Торонто : Смолоскип, 1991. – С. 38.
10. Корсак І. Перстень Ганни Барвінок / І. Корсак. – К. : Ярославів Вал, 2015. – 248 с.

LIST OF REFERENCES

1. Pakharenko, V. (1999) *Unrecognized Apostol*, Cherkasy: Brama-ISUEP, 296 p.
2. Nietzsche, F. (1990) *Selected Works in 2 vols.*, Moscow: Mysl', vol. 2, 829 p.
3. Yefremov, S. (1993) *Literally Critical Articles*, Kyiv: Dnipro, 351 p.
4. Malaniuk, Ye. (1991) In Kulish's Anniversary, *Earth's Madonna*, Bratislava, 448 p.
5. Vladymyrova, V. (1998) Ethnographic and Historical Essence (2 Types of Panteleymon Kulish's Discourse), *Slovo i Chas*, n. 11, pp. 58–61.
6. Nakhlik, Ye. (1998) Panteleymon Kulish, *Works of P. Kulish in 2 vols.*, 2nd ed., Kyiv: Naukova Dumka, vol. 1, pp. 5–36.
7. Petrov, V. (1991) Kulish's Love Stories, *Vitchyzna*, n. 4 – 6.
8. Ageyeva, V. (2017) *Mirrors and the Mirrored Space of Victor Domontovych* [Online], Available: <http://coollib.com/b/228663/read#t1> [18.01.2017].
9. Sherekh, Yu. (1991) Kulish's letters and Kulish in letters, *Tretya Storozha*, Baltimore-Toronto: Smoloskyp, p. 38.
10. Korsak, I. (2015) *Hanna Barvinok's Ring*, Kyiv: Yaroslaviv Val, 248 p.

Надійшла до редакції 25 січня 2017 р.